

УКРАЇНСЬКІ ГРОМАДИ ТА АДАПТАЦІЯ ДО ЗМІНИ КЛІМАТУ

звіт за результатами онлайн-опитування

Звіт за результатами онлайн-опитування **«Українські громади та адаптація до зміни клімату»**, що проводилося у період з 21 до 29 листопада 2022 року.

Дослідження буде корисним державним органам та місцевим адміністраціям для розуміння особливостей стратегічного короткострокового та довгострокового планування майбутніх рішень щодо реалізації заходів з адаптації до наслідків кліматичної зміни.

Автори:

Святослав Павлюк, Асоціація «Енергоефективні міста України»

Мар'яна Приступа, Асоціація «Енергоефективні міста України»

Ірина Ковальчук, Асоціація «Енергоефективні міста України»

Анжеліка Зозуля, громадська організація «Плато»

Микола Рябика, громадська організація «Плато»

Діана Попфалуші, громадська організація «Плато»

Дослідження проведено у межах проекту «Посилення спроможності українських громад у впровадженні цілей Європейського зеленого курсу», що реалізується Асоціацією «Енергоефективні міста України» за підтримки Міжнародного Фонду «Відродження» та Європейського Союзу в межах грантового компоненту проекту EU4USociety. Партнер дослідження — громадська організація «Плато».

Публікація відображає позицію авторів і не обов'язково відображає позицію Міжнародного фонду «Відродження» та Європейського Союзу».

Європейський Союз складається з 27 держав-членів та їхніх народів. Це унікальне політичне та економічне партнерство, засноване на цінностях поваги до людської гідності, свободи, рівності, верховенства права і прав людини. Понад п'ятдесят років знадобилось для створення зони миру, демократії, стабільності і процвітання на нашому континенті. Водночас нам вдалось зберегти культурне розмаїття, толерантність і свободу особистості. ЄС налаштований поділитись своїми цінностями та досягненнями з країнами-сусідами ЄС, їхніми народами, та з народами з-поза їхніх меж.

Міжнародний фонд «Відродження» – одна з найбільших благодійних фундацій в Україні, що з 1990-го року допомагає розвивати в Україні відкрите суспільство на основі демократичних цінностей. За час своєї діяльності Фонд підтримав близько 20 тисяч проектів, до реалізації яких долучилися понад 60 тисяч активістів та організацій України на суму понад 200 мільйонів доларів США.

Сайт: www.irf.ua.

Facebook: www.facebook.com/irf.ukraine.

Документ дозволяється копіювати з некомерційною ціллю без спеціального дозволу, однак посилання на джерело інформації є обов'язковим. Розповсюджується безкоштовно.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
МЕТОДОЛОГІЧНА ДОВІДКА	6
РЕЗЮМЕ	9
КЛІМАТИЧНІ ЦІЛІ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ	11
ОЦІНКА РИЗИКІВ І ОБРОБКА ІНФОРМАЦІЇ	15
РОБОТА З ЗАЦІКАВЛЕНИМИ СТОРОНАМИ	23
ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ СЕКТОРУ АДАПТАЦІЇ	27

ВСТУП

Адаптація до наслідків кліматичної зміни — важлива складова комплексної кліматичної політики. Включення відповідних заходів у стратегії розвитку громад сприяють впровадженню інноваційних та дружніх до довкілля рішень, підвищують якість та комфорт життя для їх мешканців¹, сприяють залученню інвестицій.

У доповнення до Інструменту підтримки громад у розробці стратегічних документів з адаптації [UAdapt](#), Асоціація “Енергоефективні міста України” (далі — АЕМУ) виступила з ініціативою дослідити, яким чином українські громади адаптуються до проявів кліматичної зміни, що вони про це знають і якими є їхні потреби у цій діяльності. Відповідне дослідження було проведено у форматі опитування місцевих рад, з методологією якого можна ознайомити після вступу.

Описова частина звіту складається з чотирьох розділів. У першому розділі окреслено місце зміни клімату у порядку денному територіальних громад, їхні пріоритети у сфері кліматичної політики та деякі питання, пов’язані з управлінням у напрямку адаптації. Другий розділ присвячено аналізу відповідей щодо оцінки вразливості громад до наслідків кліматичної зміни та виявлення факторів, для яких необхідно розробляти заходи з адаптації. У третьому розділі проаналізовано ставлення місцевих рад до розбудови співпраці із зацікавленими у розвитку сектору адаптації сторонами, а саме з громадськістю, активними мешканцями, академічним середовищем, грантодавцями,

кредитними інституціями. Четвертий розділ окреслює рівень кліматичних амбіцій громад, характеризує фактори, які обмежують або сприяють розвитку місцевих кліматичних політик з адаптації.

АЕМУ висловлює слова подяки за участь в опитуванні представникам місцевих рад Балтської, Баранівської, Баришівської, Білопільської, Білоцерківської, Березанської, Боярської, Бродівської, Вараської, Василівської, Вінницької, Вознесенської, Володимир-Волинської, Воскресенської, Глинянської, Глобинської, Гніванської, Добропільської, Долинської, Дрогобицької, Дубенської, Дубовецької, Дунаєвецької, Житомирської, Жовківської, Запорізької, Збаразької, Івано-Франківської, Іршавської, Кам’янської, Київської, Клесівської, Коломийської, Конотопської, Коропської, Коростишівської, Краматорської, Красилівської, Краснопільської, Кременчуцької, Кропивницької, Львівської, Лубенської, Луцької, Мереф’янської, Миколаївської, Миргородської, Мирноградської, Недобоївської, Ніжинської, Нововодолазької, Нововолинської, Новоград-Волинської, Овруцької, Обухівської, Покровської, Пологівської, Полтавської, Поромівської, Радивилівської, Рівненської, Рогатинської, Самбірської, Сахновщинської, Сєверодонецької, Славутицької, Славутської, Сторожинецької, Сумської, Тернопільської, Тростянецької, Ужгородської, Фастівської, Хмельницької, Хотинської, Черкаської, Чернівецької, Чортківської, Чугуївської, Шпиківської, Шрамківської територіальних громад.

¹ Автори звіту однаково поважають жінок, небінарних осіб і чоловіків, дотримуються недискримінаційного підходу та декларують, що тут і надалі у цьому звіті використання узагальнених форм іменників дорівнює вживанню форм іменників з гендерованим закінченням.

МЕТОДОЛОГІЧНА ДОВІДКА

Звіт ґрунтується на опрацьованих первинних даних, отриманих за результатами онлайн-опитування “Українські громади та адаптація до зміни клімату”, що проводилося у період з 21 до 29 листопада 2022 року.

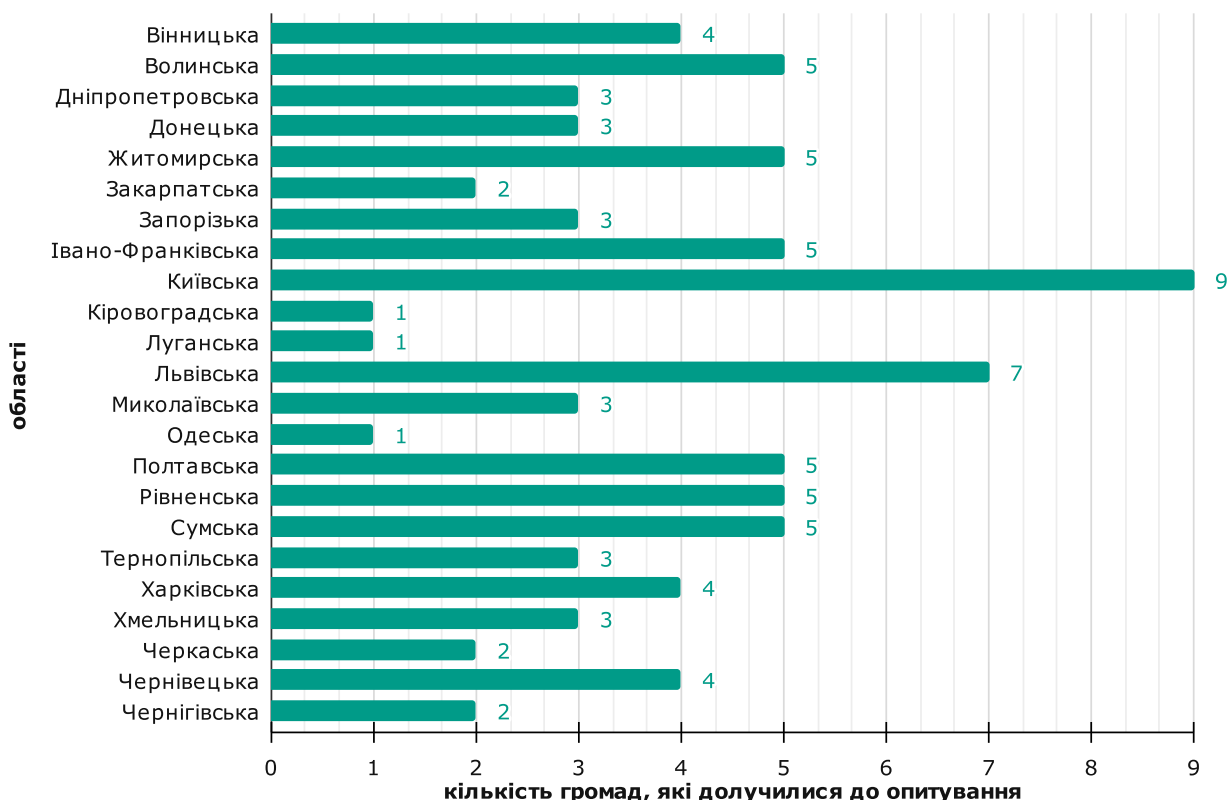
Для збору даних було використано опитувальник на платформі Google Forms, що містив питання трьох типів: відкриті, закриті з можливістю обрати один варіант відповіді та закриті з можливістю обрати декілька варіантів відповідей.

Інформація про дослідження поширювалася на веб-сайті та сторінках у соціальних мережах АЕМУ, через email-розсилку серед громад-членів Асоціації та підписантів Угоди мерів, локальні ЗМІ, онлайн-ресурси партнерів.

Участь в опитуванні взяли представники органів місцевого самоврядування 81 тери-

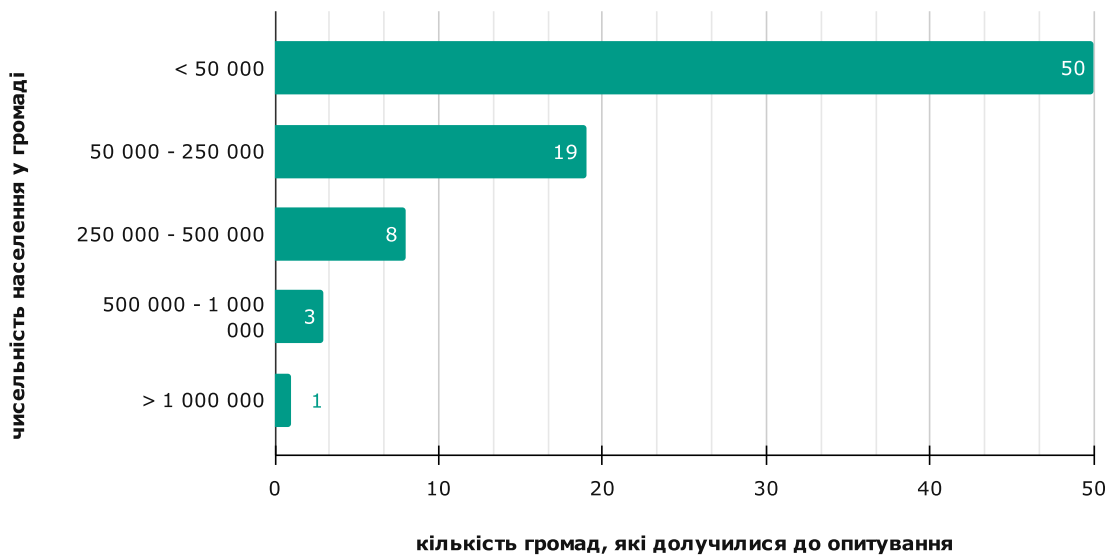
торіальної громади з 23 областей України. Зокрема, найбільш активними виявилися територіальні громади Київської області (у тому числі територіальної громади міста Києва) — 9 відповідей. 7 відповідей надійшло від громад Львівської області, ще по 5 — від громад Волинської, Івано-Франківської, Полтавської, Рівненської, Сумської областей. У Вінницькій, Харківській та Чернівецькій областях опитування пройшли представники 4 місцевих рад, у Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Миколаївській, Тернопільській, Хмельницькій — 3, у Закарпатській, Черкаській та Чернігівській областях — 2, у Кіровоградській, Луганській, Одеській — 1. Від Кам'янської, Київської, Львівської та Луцької громад форму заповнило по 2 представників.

Не долучилися до опитування респонденти з територіальних громад Херсонської області та Автономної Республіки Крим.

Більша частина громад, що відгукнулися на пропозицію пройти опитування — 50 (61,7%) — належить до числа громад з населенням меншим, ніж 50 тисяч осіб. У 19 (23,5%) громадах

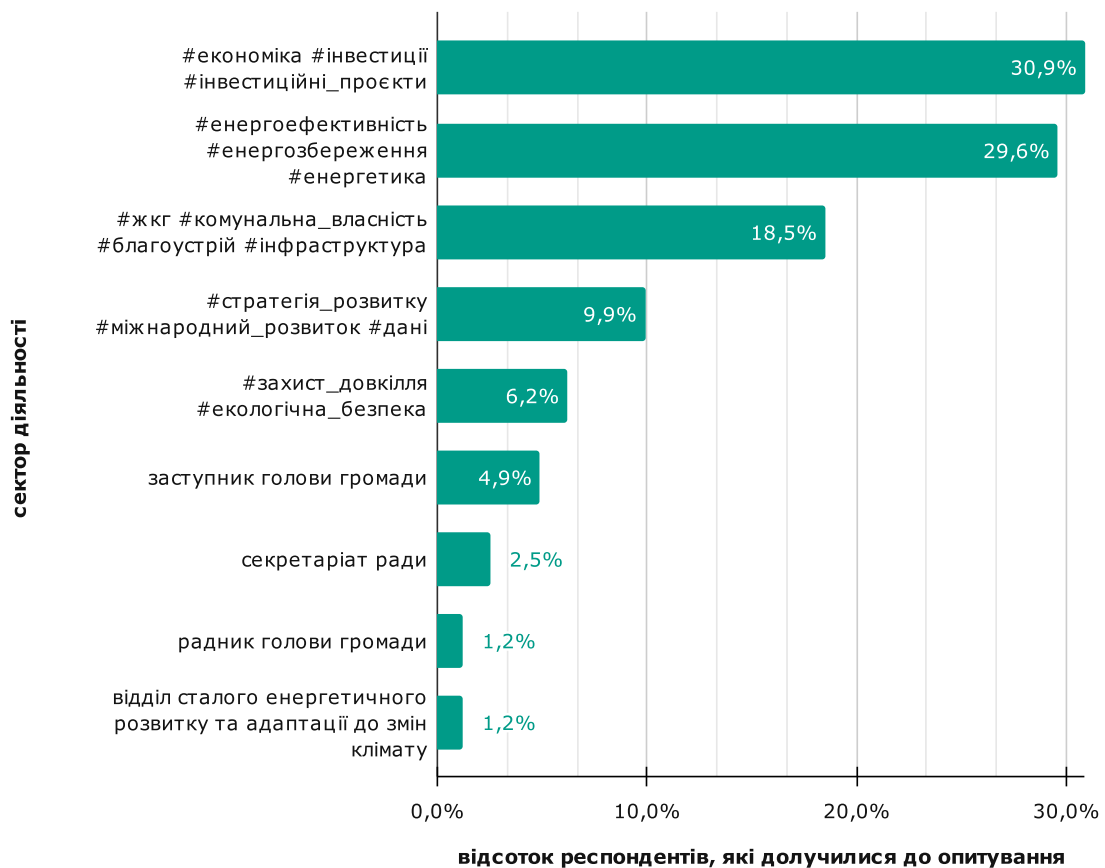
проживає від 50 до 250 тисяч осіб. Ще 8 (9,9%) громад охоплюють від 250 до 500 тисяч осіб, 3 (3,7%) — від 500 тисяч до 1 мільйона осіб. В одній громаді проживає понад 1 мільйон осіб.

Серед інших особливостей опитаних варто відмітити приналежність 59 (72,8%) громад до числа членів АЕМУ. Також 68 (84%) місцевих рад є підписантами Угоди мерів.

Аналізуючи портрет представників громад, що взяли участь в опитуванні було також встановлено, що 25 (30,9%) з них представляють у місцевій раді підрозділ економіки, 24 (29,6%) — займаються енергоменеджментом, 15 (18,5%) —

відповідальні за благоустрій та житлово-комунальне господарство, 8 (9,9%) — працюють над розвитковими проєктами. Ще 5 (6,2%) — обіймають посади пов'язані із охороною довкілля, 4 (4,9%) — є заступниками голови громади, 2 (2,5%) — секретарями місцевих рад. В 1 (1,2%) випадку респондентом став радник голови громади, а ще в 1 (1,2%) — представник відділу сталого енергетичного розвитку та адаптації до змін клімату.

Дослідження не мало на меті досягти репрезентативного результату для генеральної сукупності. Обраний метод збору даних і розповсюдження опитувальника міг вплинути на неподставленість у вибірці громад, які у період проведення опитування не мали доступу до мережі інтернет через наслідки

повномасштабного російського вторгнення в Україну.

Аналіз якісних даних виконувався за технікою постійного порівняння. До опрацювання відповідей на відкриті запитання застосовувався контент-аналіз.

РЕЗЮМЕ

Аналіз відповідей, зібраних у межах онлайн-опитування, що проводилося у листопаді 2022 року за ініціативи Асоціації “Енергоефективні міста України”, засвідчив наявність численних викликів у плануванні та здійсненні громадами заходів з адаптації до наслідків кліматичної зміни.

Попри те, що у майже 68% опитаних громад кліматичні цілі вже визначені та затверджені або перебувають у розробці, змістовно вони більше стосуються сфери пом’якшення, ніж адаптації. Частково це пояснюється тим, що у першому етапі Угоди мерів, що здійснювався до 2020 року, підписантами якої є основна частина респондентів, адаптаційний компонент був відсутній.

Одним із індикаторів проблеми є низький рівень активності місцевих рад у дослідженні вразливості громад до наслідків кліматичної зміни. Зокрема, про наявність даних вказали 35,8% респондентів, ще 14,8% відповіли, що на момент опитування займаються розробкою дослідження. Натомість 43,2% опитаних підтвердили відсутність напрацювань у цій сфері, а ще 6,2% не змогли відповісти на запитання.

Найбільш вразливими до кліматичної зміни секторами, на думку 66,7% опитаних, є сектор водопостачання і водовідведення. По 40,7% набрали сектор громадського здоров’я, а також сектор довілля та біорізноманіття, по 32,1% — сектори будівель та управління відходами. Серед актуальних для громад кліматичних загроз респонденти найчастіше відзначали посухи та нестачу води — 54,3%, сильні опади (інтенсивні дощ, снігопад, туман, град) — 45,7%, екстремальну спеку — 42%, буревії (сильний вітер, бурю, грозу) — 38,3% та повені (затоплення поверхневими водами, розлив ріки, затоплення прибережної смуги, підтоплення ґрунтовими водами) — 37% відповідей. Незважаючи на те, що значну частину цих загроз становлять стихійні метеорологічні явища, громади не приділяють достатньої уваги їх обліку. За свідченнями респондентів, тільки у 9,9% громад проводиться системний (структурований) облік наслідків стихійних метеорологічних явищ, ще у 32,1% налагоджено періодичний (фрагментарний) облік. Натомість у 37% опитаних облік відсутній, а ще 21% було складно відповісти на це запитання.

Частково ведення обліку ускладнюється відсутністю інформації про запитовані дані — 55,6% згадок, необхідністю платити за їх отримання — 30,9% згадок, розбіжністю у даних — 28,4% згадок, нерозумінням, до якого органу необхідно звертатися для отримання інформації — 27,2% згадок тощо. Але суттєві прогалини виявлені також і з подальшим використанням зібраних про стихійні метеорологічні явища даних — тільки у 11,1% громадах їх систематизують та враховують під час розробки стратегічних документів.

Більше половини респондентів (51,8%) підтверджують зацікавленість з боку громадських об’єднань, активних мешканців та академічного середовища у впровадженні заходів з адаптації. Водночас, тільки у 18,8% громадах реалізуються спільні проекти з зацікавленими сторонами, ще у 43,5% є налагоджена комунікація, але досвіду практичної взаємодії немає, а у 21,2% співпраця відсутня в цілому. Тільки третина громад (32,9%) проводить постійне інформування та займається просвітництвом населення (зазвичай через ЗМІ, соціальні мережі, соціальну рекламу, лекції, воркшопи, тематичні свята тощо).

Основними факторами, що обмежують діяльність у сфері адаптації громад до наслідків кліматичної зміни, лівова частка респондентів вважає нестачу фінансових і матеріально-технічних ресурсів — 77,6% відповідей. При цьому кожна друга громада налагодила співпрацю з українськими та/або закордонними грантодавцями і кредитними інституціями, які можуть фінансувати впровадження заходів із адаптації. Однак, 29,6% громад не мають відповідного досвіду продуктивної співпраці у залученні ресурсів.

Ще одним вагомим обмеженням громади визначили виклики, пов’язані з війною — 71,8% відповідей. Попри це, більше половини опитаних — 55,3% — вважають можливим часткове впровадження заходів із адаптації у громаді найближчі 6-12 місяців, враховуючи обставини війни, а також перспективи зеленої відбудови України.

Важливим стримуючим фактором є загальом низька інституційна спроможність громад у реагуванні на кліматичні виклики, що

має декілька проявів. Так, дані свідчать про відсутність на локальному рівні уніфікованого підходу до розподілу обов'язків у секторі адаптації. Попри те, що майже половина опитаних (45,7%) відповіли, що адаптацією у громаді займається окремий відповідальний підрозділ (особа), а у ще 16% місцевих радах відповідальних підрозділів (осіб) виявилось декілька, майже п'ята частина респондентів (19,8%) зазначили, що в їхніх громадах такі підрозділи (особи) відсутні, а ще приблизно така ж частина опитаних (18,5%) взагалі не змогла відповісти на це запитання. Ситуація ускладнена кроссекторальністю² питання адаптації, що потребує злагодженого механізму взаємодії між структурними підрозділами в межах місцевих рад.

На думку самих респондентів, проблема криється у недостатньому рівні ознайомлення з успішним досвідом впровадження адаптаційних заходів за кордоном — 42,4% відповідей, недостатньому рівні кваліфікації працівників структурних підрозділів громади — 41,2% відповідей, відсутності тематичних україномовних інформаційно-навчальних ресурсів для підвищення кваліфікації — 29,2% відповідей, а також відсутності чітко визначених обов'язків і відповідального у структурі громади — 37,6%

відповідей. Значна частина опитаних стверджує також про недостатність підтримки з боку державних органів влади — 40% відповідей і нестачу дієвих правових механізмів (закони, нормативно-правові акти) впровадження прокліматичних рішень — 29,4%.

Цілком логічно, що вищезгадані обмеження знайшли відображення у пропозиціях представників місцевих рад, що стосуються видів сприяння для розвитку кліматичної політики та впровадженні заходів з адаптації. Так, створення додаткових механізмів економічного стимулювання таких заходів визначають пріоритетними 77,6% респондентів, а ще 56,5% виступають за їх включення у програми економічного і соціального розвитку областей, районів, міст, регіональних стратегій. Більше половини опитаних — 52,9% та 51,8% — вбачає потребу у створенні спеціалізованих освітніх програм та курсів з питань пом'якшення та адаптації до зміни клімату для викладачів, студентів, представників центральних і місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також у розробці тематичних методичних рекомендацій щодо здійснення оцінки ризиків та вразливості секторів до зміни клімату відповідно.

² Мається на увазі залучення двох або більше секторів.

КЛІМАТИЧНІ ЦІЛІ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

У цьому розділ окреслено представленість проблематик у сфері зміни клімату на порядку денному територіальних громад, загальні межі цих проблематик та питання, дотичні до менеджменту місцевих кліматичних політик.

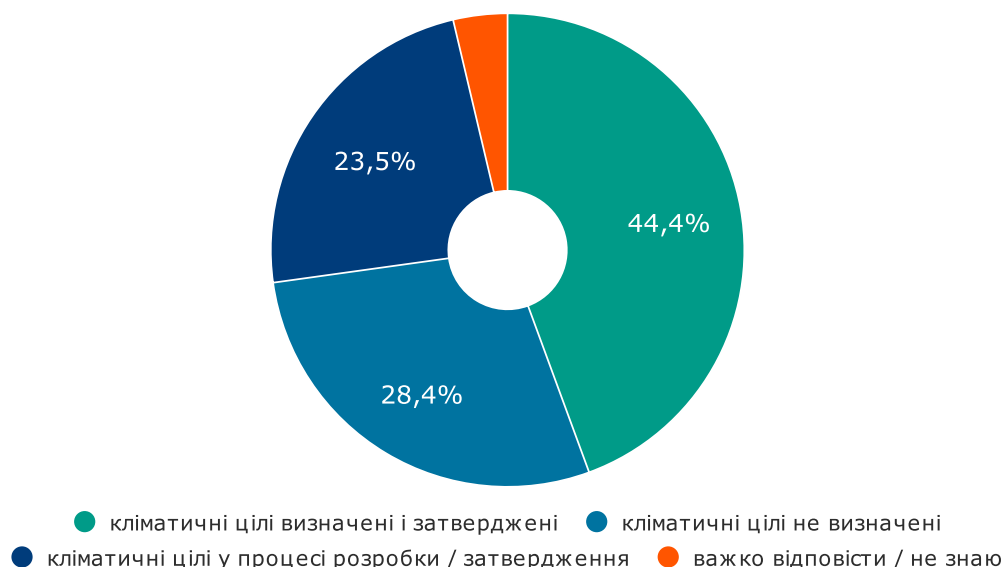
Результати опитування засвідчили, що у 36 (44,4%) громад кліматичні цілі визначені та затверджені, ще у 19 (23,5%) громад — у процесі розробки або затвердження.

У якості прикладів громади найчастіше згадують енергетичні та кліматичні зобов'язання, закріплені у Планах дій сталого енергетичного розвитку та клімату (ПДСЕРК). Зокрема, більше половини з цих розгорнутих відповідей — 31 (56%) — стосується зменшення у визначених секторах викидів CO₂, ще 21 (38%) — збільшення частки відновлювальних джерел енергії та 20 (36%) — проведення заходів з енергоефективності. Серед інших популярних цілей — підвищення свідомості мешканців (також, здебільшого, у темі раціонального використання енергії). Таку відповідь дали 15 (27 %) громад-респондентів. Ще в 7 (13%) випадках опитані визначили як ціль сприяння залученню інвестицій у проекти з енергоефективності, а в 6 (11%) — впровадження заходів у сфері поводження з твердими побутовими відходами. У частині адаптації до наслідків кліматичної зміни переважають плани збереження та примноження зелених зон — 7 згадок (13%), ощадливого використання природних ресурсів та

підвищення надійності водопостачання — по 5 згадок (по 9%), повернення річок у наближений до природного стан, зменшення негативних наслідків кліматичної зміни для населення громади та зменшення вразливості до зростання кількості інфекційних захворювань та/або алергічних проявів — по 3 (по 5%) згадки.

Окреме місце у кліматичних цілях громад займають адміністративно-управлінські заходи, згадані у 9 (16%) відповідях. Сюди відносимо плани щодо розробки та вдосконалення стратегічних документів, запровадження інтегрованого підходу щодо збору даних, дії, спрямовані на формування системи раннього оповіщення населення про надзвичайні ситуації тощо.

Основним викликом у процесі опрацювання відповідей стала систематизація деяких з них, що містили стислі та неконкретні формулювання. Наприклад, ціль однієї з громад була окреслена як "розвиток міської інфраструктури", ще у двох анкетах йшлося про "підвищення якості життя". Також за результатами аналізу було встановлено наявність викривленого розуміння окремими респондентами визначень "пом'якшення" та "адаптація". Наприклад, в одній з відповідей зустрічаємо твердження: "адаптація до змін клімату — реконструкція ліній зовнішнього освітлення, впровадження екологічно чистого виду транспорту".

З огляду на це, окреслимо, що тут і далі у Звіті під терміном **"пом'якшення"** мається на увазі сукупність заходів, спрямованих на скорочення викидів парникових газів (ПГ) та посилення природних і штучних процесів, які сприяють виведенню надлишку парникових газів з атмосфери. Визначення **"адаптація"** передбачає відповідь на кліматичну зміну через пристосування до її наслідків, зменшення впливу шкід-

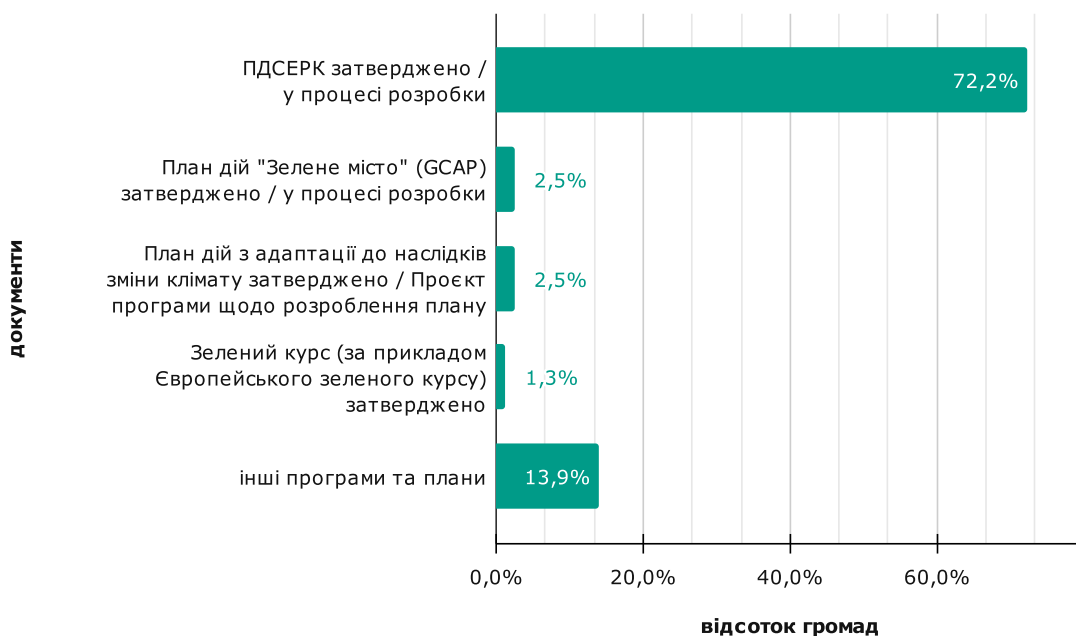
Найрозповсюдженішим способом оформлення кліматичних цілей є затвердження місцевих цільових програм та планів, що підтверджується відповідями 60 (74,1%) респондентів. Так, 57 (72,2%) громад затвердили або розробляють План дій сталого енергетичного розвитку та клімату. Дві громади розробили чи у процесі розробки Плану дій "Зелене місто" від Європейського банку реконструкції і розвитку (ЄБРР). Дві громади входять у 2,5% респондентів, що розробили тематичні документи суто адаптаційного спрямування. Так, Запорізька міська рада має затверджений План дій з адаптації до наслідків зміни клімату, а Кам'янська територіальна громада — напрацьований Проєкт програми щодо розроблення плану адаптації до змін клімату. Відзначаючи добрі

ливих змін і використання потенційно корисних рішень.

У 23 (28,4%) територіальних громадах, що долучилися до опитування, місцеві політики щодо кліматичних цілей відсутні, а представникам ще 3 громад (3,7%) виявилось складно відповісти на це запитання.

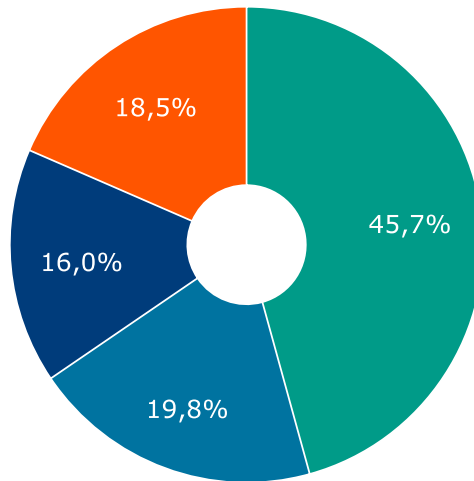
практики, варто також згадати досвід Вінницької міської територіальної громади (1, 3%), яка у 2022 році затвердила декларацію та дорожню карту "Зелений курс Вінниці" та взяла на себе зобов'язання розвиватися відповідно до аналогічного європейського документу. Ще 11 (13,9%) громад згадують інші програми у сфері енергозбереження та енергоефективності, а також програми охорони навколишнього природного середовища, розвитку та збереження зелених насаджень, плани сталої мобільності тощо.

У 17 (21%) громадах наміри реагувати на кліматичну кризу відображені у стратегіях і концепціях інтегрованого розвитку громад. Не змогли відповісти на запитання 13 (16%) опитаних.

На запитання, хто у структурі місцевої ради відповідає за адаптацію громади до наслідків кліматичної зміни представники 37 (45,7%) громад відповіли, що це сфера компетенції окремого відповідального підрозділу (особи). Ще 16 (19,8%) опитаних зазначили, що такі підрозділи

(особи) відсутні. У 13 (16%) громадах за адаптацію громади до наслідків кліматичної зміни відповідає одночасно декілька відповідальних підрозділів (осіб). Опитані з 15 (18,5%) громад не змогли дати відповідь.

- відповідальний підрозділ (особа)
- підрозділи (особи) відсутні
- декілька відповідальних підрозділів (осіб)
- важко відповісти / не знаю

Аналіз структурної приналежності відповідальних за адаптацію до наслідків кліматичної зміни окреслив, що у 26 (32,1%) громадах відповідальний підрозділ (особа), що займається питаннями адаптації, є представником сектору енергоменеджменту, у 23 (28,4%) — сектору довкілля, 18 (22,2%) — сектору економіки, 14 (17,3%) — сектору благоустрою, 6 (7,4%) — сектору розвитку. У 5 (6,2%) громадах відповідні обов'язки закріплені за заступниками голови громади.

У 2 (2,5%) громадах за адаптацію відповідають одразу всі структури самоврядування. Лише 1 (1,2%) громада — Долинська міська територіальна громада — має структурний підрозділ, назва якого чітко окреслює напрямок діяльності — відділ сталого енергетичного розвитку та адаптації до змін клімату.

Відмінність відповідей свідчить про відсутність уніфікованого підходу до структурного

розподілу обов'язків у секторі адаптації. Ситуація ускладнена кроссекторальністю питання адаптації, а також низьким рівнем взаємодії між структурними підрозділами. Це підтверджується поданням різної інформації

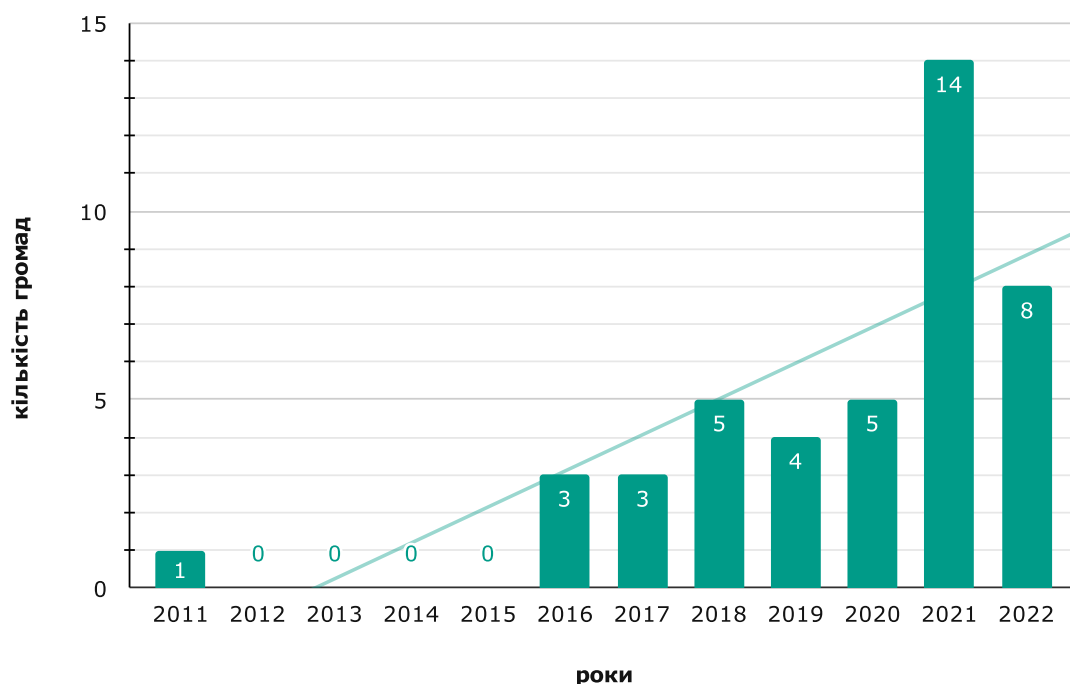
Також результати опитування свідчать про те, що сам факт впровадження посади відповідального підрозділу (особи) для багатьох громад є новим. Так, серед вказаних відповідей, перша посада з'явилася у 2011 році. У період з 2016 до 2020 року включно відповідні фахівці почали працювати ще у 20 громадах (46,5%). У 2021-2022 роках відповідні посади були запроваджені у 22 (51,2%) громадах. Цьому своєрідному "буму" могли сприяти декілька факторів, зокрема:

- закінчення терміну впровадження Планів дій сталого енергетичного розвитку (ПДСЕР) у 2020 році та приєднання громад до нової Угоди мерів, яка передбачає розробку Плану

про структурну приналежність відповідальних за адаптацію до наслідків кліматичної зміни 3 з 4 громад, кожна з яких була представлена відповідями 2 респондентів.

дій сталого енергетичного розвитку та клімату (ПДСЕРК) з адаптаційним компонентом;
– схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року, яка передбачає оцінку ризиків і впровадження адаптаційних заходів на місцевому рівні.

Водночас, аналіз років впровадження відповідального підрозділу (особи) свідчить про те, що кліматична політика (зокрема, в частині адаптації) знаходиться на стадії інституалізації, а спроможність адмініструвати амбітні адаптаційні цілі громад низька.

До двох основних напрямків роботи посадових осіб/підрозділів, що вище були ідентифіковані як такі, що займаються питаннями адаптації громади до наслідків кліматичної зміни, зазвичай належать збір та аналіз даних (49 згадок) та налагодження співпраці з партнерами 37 (згадок), у тому числі реалізація спільних проєктів та залучення інвестицій. Однак, опираючись на процитовані у відповідях фрагменти посадових інструкцій, можна зробити висновок, що більша частина діяльності відповідальних

підрозділів чи осіб пов'язана з енергозбереженням та енергоефективністю — про що згадується 69 разів. Для порівняння, діяльність у сфері адаптації громади до наслідків кліматичної зміни респонденти згадують всього 4 рази і без деталізації. Це може свідчити про те, що, діяльності щодо адаптації до наслідків кліматичної зміни приділяється недостатня увага, а самі заходи з адаптації реалізуються за залишковим принципом.

ОЦІНКА РИЗИКІВ І ОБРОБКА ІНФОРМАЦІЇ

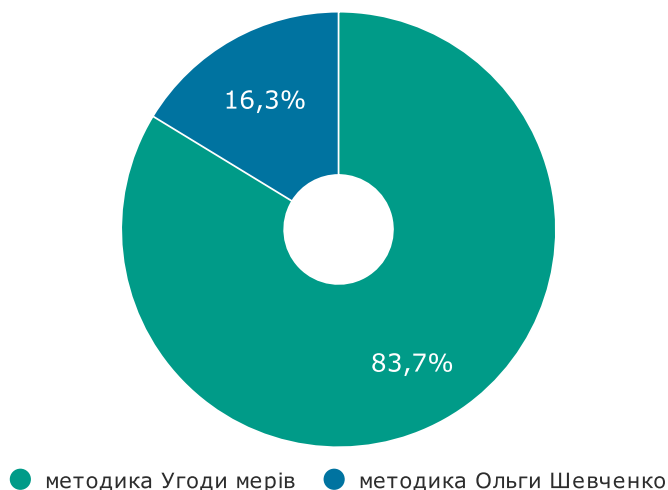
У розділі проаналізовані відповіді щодо наявності чи відсутності в громадах даних дослідження з визначення вразливості до наслідків кліматичної зміни. Метою такого дослідження є ідентифікація очікуваних у майбутньому кліматичних наслідків та виявлення факторів, для яких громадам необхідно розробляти заходи з адаптації.

Результати продемонстрували посередній рівень включеності громад у роботу за цим напрямком. Так, дослідження оцінки вразливості проведено у 29 (35,8%) громадах. Ще у 12 (14,8%), станом на момент збору даних, працювали над його розробкою. Натомість, 35 (43,2%) опитаних підтвердили відсутність напрацювань, а ще 5 (6,2%) не змогли відповісти.

Переважає більшість громад, що відзначили наявність дослідження або роботу над розробкою, провели його за [методикою](#) Угоди мерів — таких відповідей 36 (83,7%). Ще у 7 (16,3%)

громадах було використано методика "Оцінка вразливості до зміни клімату: Україна" науковиці Ольги Шевченко (ст. 16 за [посиланням](#)).

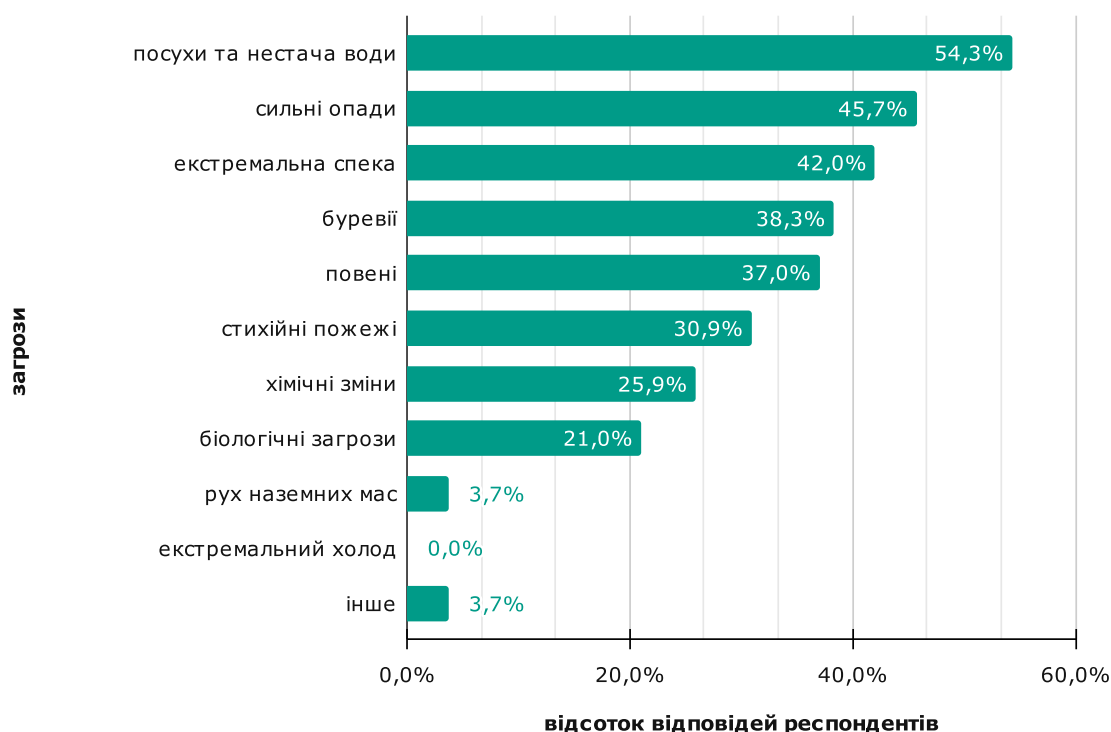
Серед актуальних для громади кліматичних загроз, найчастіше респонденти відзначали посухи та нестачу води — 44 відповіді (54,3%), сильні опади (інтенсивні дощ, снігопад, туман, град) — 37 (45,7%), екстремальну спеку — 34 (42%), буревії (сильний вітер, бурю, грозу) — 31 (38,3%) та повені (затоплення поверхневими водами, розлив ріки, затоплення прибережної смуги, підтоплення ґрунтовими водами) — 30 (37%).

Деяко рідше серед відповідей зустрічалися стихійні пожежі (лісові та степові) — 25 (30,9%), хімічні зміни (засолення вод, підвищення концентрації CO₂ в атмосфері) — 21 (25,9%) та біоло-

гічні загрози (хвороби, що переносяться комахами, тваринами, водою, повітрям) — 17 (21%).

Для 3 громад (3,7%) актуальним викликом є рух наземних мас (зсув, обвал, просідання), а також 3 респонденти (3,7%) додали свої варіанти відповідей на запитання. Серед них: зменшення площ міських зелених зон, зростання інфекційних захворювань та алергічних проявів, а також порушення нормального функціонування енергосистем.

Жодною з громад не було обрано проблему екстремального холоду.

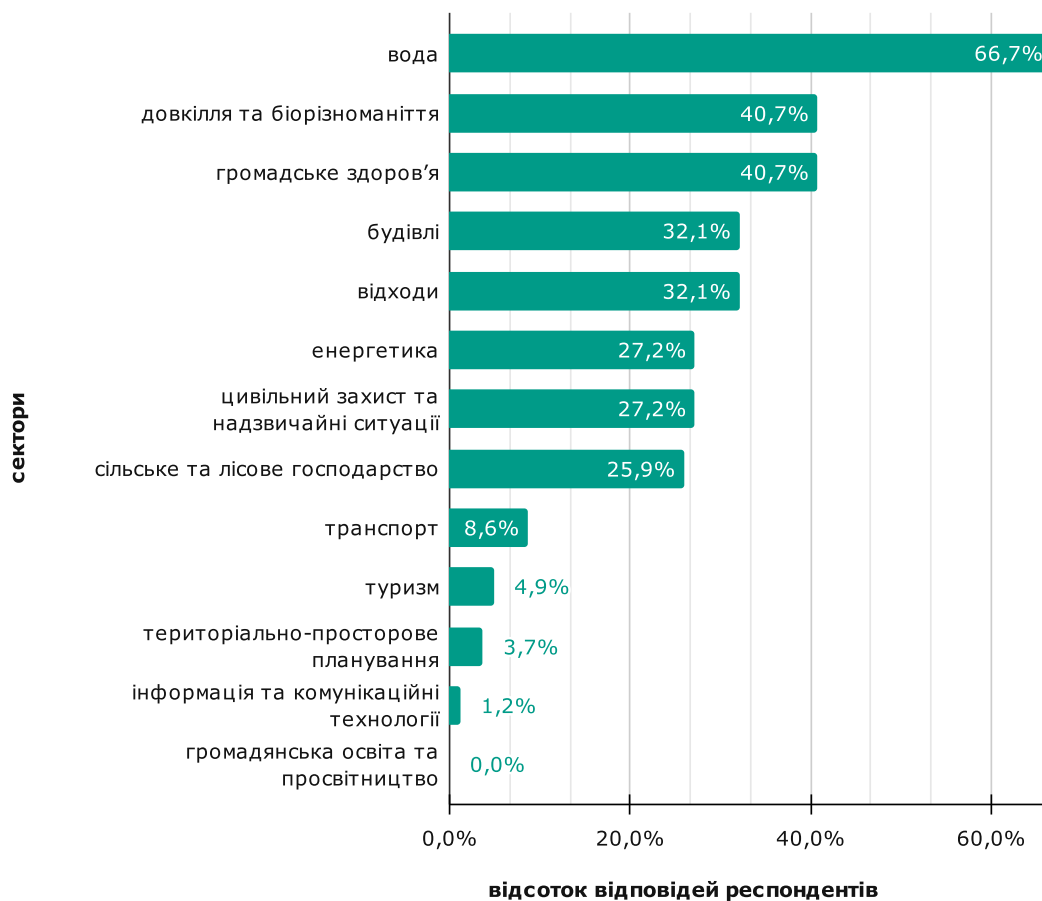
Найбільш вразливим до кліматичної зміни сектором, на думку 54 (66,7%) респондентів, є сектор водопостачання і водовідведення. По 33 згадки (40,7%) набрали сектори громадського здоров'я й сектор довілля та біорізноманіття, по 26 згадок (32,1%) — сектори будівель та управління відходами.

Трохи більше чверті опитаних визначили найбільш вразливими до наслідків зміни клімату сектор енергетики, сектор цивільного захисту та надзвичайних ситуацій. Обидва сектори позначили 22 (27,2%) респонденти. Подібний по-

казник — 21 (25,9%) — отримав сектор сільськогосподарства та лісового господарства.

Найменш вразливими, на думку опитаних, є сектори транспорту — 7 (8,6%), туризму — 4 (4,9%), територіально-просторового планування — 3 (3,7%), інформації та комунікаційних технологій — 1 (1,2%).

Відсутні ризики, пов'язані із наслідками кліматичної зміни у секторі громадянської освіти та просвітництва.

ПРИКЛАДИ ВРАЗЛИВОСТІ ГРОМАД:

Долинська МТГ

“У червні 2020 року в селах Лоп'янка та Грабів внаслідок виходу з берегів річки підмити мости та берегоукріплення на суму 4 млн. 150 тис. грн, у місті Долина по вул. Зелена, Івасюка, Стуса та Чайковського внаслідок недостатньої спроможності дренажних систем завдано збитків на суму 2 млн. грн”.

Чугуївська МТГ

“9 вересня 2019 року через аномальну спеку на військовому полігоні у с. Клугино-Башкирівка зайнялися торфовища. Пожежу гасили майже 2 тижні, через загрозу отруєння продуктами горіння був припинений навчальний процес у навчальних закладах села, а також обмежено проведення навчальних, спортивних і культурно-масових заходів на відкритому повітрі”.

Сумська МТГ

"у липні 2017 року внаслідок буревію зірвано дах Сумської митниці, перебитий газогін на одній з вулиць, на одному з будівельних майданчиків впав кран, з корінням виривало дерева, пошкоджено бігборди та цивільні авто".

Овруцька МТГ

"В останні роки значно зменшився рівень води в криницях та свердловинах, що, в свою чергу, призводить до дефіциту водних ресурсів для мешканців".

Білоцерківська МТГ

"Критично низький рівень води в місцях забору для водопостачання міст Біла Церква та Умань. Нестача води для поливу. Недостатній рівень води у водосховищі необхідний для роботи гідротурбіни".

Львівська МТГ

"У червні 2021 року над Львовом пройшли аж два буревії, що супроводжувалися сильними зливами та шквальним вітром. Внаслідок стихії, що лютувала, повалено понад 1200 дерев, пошкоджено більше 150 дахів та покрівель, пошкоджено мережу ЛКП «Львівсвітло» (зафіксовано 579 поривів) та лінію контактної мережі міського електротранспорту, пошкоджено приватний автотранспорт тощо. За орієнтовними підрахунками стихія завдала Львову збитків на 23 млн.грн".

Хотинська МТГ

"Внаслідок посушливих теплих періодів за останні роки рівень води у річці Дністер щороку падає, що створює негативну ситуацію для водозабору та якості питної води у місто. У 2022 році ситуація щодо забору води набула катастрофічного характеру".

Сєвєродонецька МТГ

"Температура влітку може сягати 45° у тіні. У 2020 році спека спричинила масові пожежі, під час яких згоріло більше 20 тис. га лісів, будинки, загинули та постраждали люди".

Кременчуцька МТГ

"Щороку влітку у період надмірного підвищення температури відбувається інтенсивне розростання водоростей у річці Дніпро, що призводить до загибелі риби".

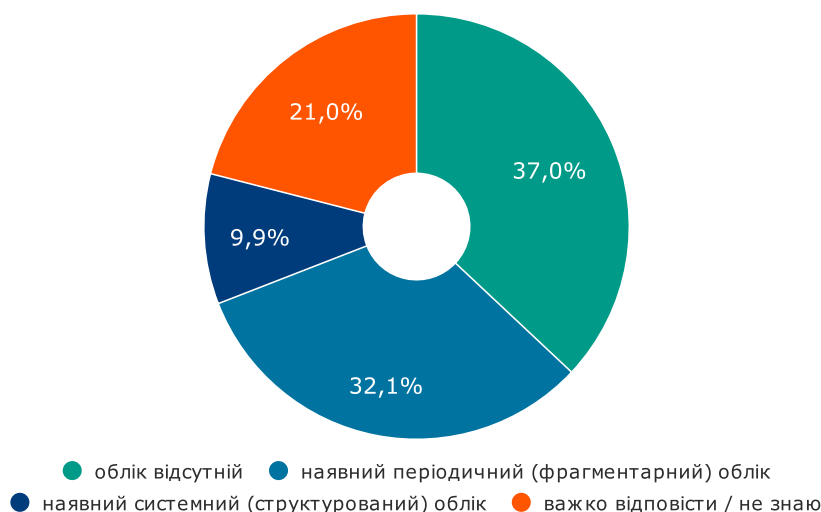

Добропільська МТГ

"Часта відсутність води у системі водопостачання, її подача відбувається два рази на добу по 3 години".

Актуальність протидії стихійним метеорологічним явищам, які є проявами кліматичної зміни, з кожним роком зростає. Відповідно, актуальність обліку наслідків стихійних метеорологічних явищ теж має зростати, щоб продуктивніше впливати на обставини, які виникають, та передбачати їх. Однак, ситуацію із обліком у громадах, що взяли участь в опитуванні, важко

назвати оптимістичною. У 30 (37%) долучених до опитування громад облік відсутній, представникам ще 17 (21%) місцевих рад було складно відповісти. У 26 (32,1%) громадах наявний періодичний (фрагментарний) облік наслідків стихійних метеорологічних явищ. За свідченнями респондентів, тільки у 8 (9,9%) громадах наявний системний (структурований) облік.

Найчастіше до даних, що обліковуються в контексті наслідків стихійних метеорологічних явищ, потрапляє інформація про пошкоджені будівлі — 32 (57,1%), згадки про пошкодження електромережі — 28 (50%). У 19 (33,9%) громадах збирають також дані про травмованих осіб, у 16 (28,6%) — про проблеми з доступом до питної води, у 15 (26,8%) — про смертельні випадки та пошкоджені зупинки громадського транспорту.

Четверта частина респондентів, що відповіли на це питання, повідомили, що в їхніх громадах також ведеться підрахунок фінансових збитків (зокрема, збільшення видатків на заходи із очистки каналізаційних стоків та на засоби боротьби з ожеледдю / підмерзанням).

Серед інших позицій, що обліковуються, також кількість та інтенсивність підтоплюваних вулиць — 13 (23,2%) відповідей, втрати для довкілля — 12 відповідей (21,4%), підтоплення через підняття рівня води у прилеглих водоймах (річка, озеро, море тощо) — 11 відповідей (19,6%), пошкоджений автотранспорт — 8 відповідей (14,3%), пошкодження зелених та блакитних зон — 7 відповідей (12,5%), пошкодження ру-

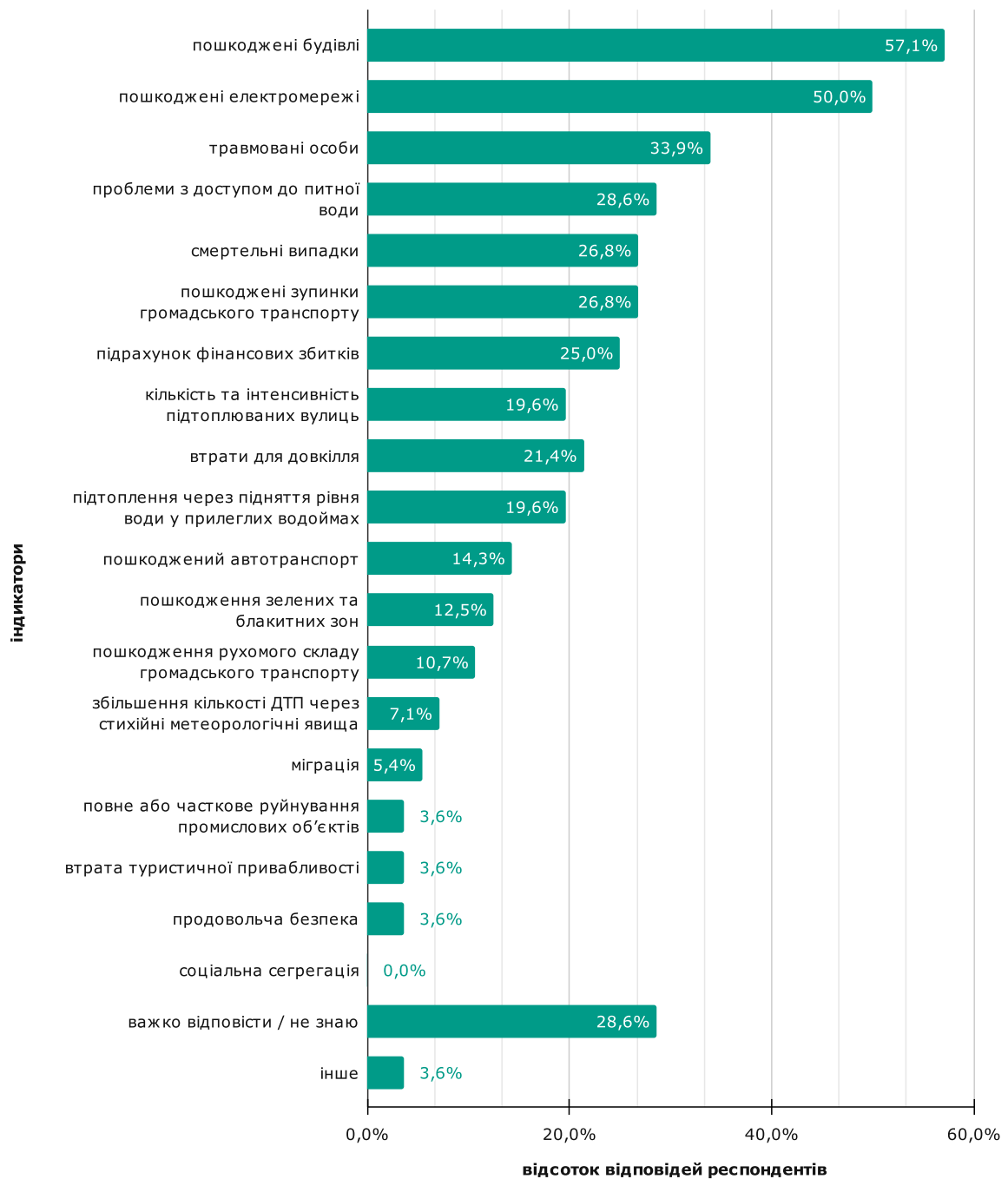
хомого складу громадського транспорту — 6 (10,7%) відповідей.

Серед варіантів, що обиралися найрідше, опинилися збільшення кількості ДТП через стихійні метеорологічні явища — 4 (7,1%) відповідей, міграція — 3 (5,4%) відповіді, повне або часткове руйнування промислових об'єктів, продовольча безпека та втрата туристичної привабливості — по 2 відповіді (3,6%).

У двох випадках (3,6%) були запропоновані власні варіанти відповідей на запитання. У першому було відзначено, що облік ведеться по факту виникнення надзвичайної ситуації. У другому респондент повідомив, що "наслідки змін клімату, що відбуваються на території громади, не піддаються обліку, так як не призводять до фізичних пошкоджень або руйнувань".

Представники 16 громад (28,6%) зазначили, що їм важко відповісти на це запитання.

Ніхто з респондентів не зазначив, що у їхній громаді обліковують дані, пов'язані із соціальною сегрегацією.

Більшу частину даних про наслідки стихійних метеорологічних явищ громади отримують від Державної служби з надзвичайних ситуацій, Національної поліції та інших структур, які можуть бути задіяні для подолання таких наслідків. Це відображено у кожній 3 з 5 відповідей респондентів — 45 (59,2%).

Другим за інформативністю та вживаністю каналом сповіщення виступають місцеві гарячі лінії: звернення, зафіксовані у такий спосіб, опрацьовуються у більшості громад — 43 (56,6%) відповідей респондентів. Однакову кількість згадок — 39 (51,3%) — набрали дописи мешкан-

ців у соціальних мережах та звернення до депутатів місцевої ради.

Серед інших запропонованих варіантів 26 (34,2%) респондентів підтвердили актуальність звернень до медичних закладів, 24 (31,6%) — повідомлень у ЗМІ. Ще у 5 (6,6%) громадах обліковують наслідки стихійних метеорологічних явищ через звернення до страхових компаній.

Лише у 2 (2,6%) громадах — через результати наукових досліджень, а також через судові позови щодо відшкодування збитків. 10 (13,2%) не змогли відповісти на це запитання.

Що стосується подальшого використання зібраних даних про наслідки стихійних метеорологічних явищ, то 33 (40,7%) опитаних підтвердили їх часткове використання для планування поточної діяльності (за запитом громадян / структурних підрозділів тощо). Ще

13 (16%) повідомили, що дані не використовуються. У 26 (32,1%) респондентів виникли складнощі із відповіддю на це запитання. Тільки у 9 (11,1%) громадах моніторинг підтвердив факт систематизації зібраних даних та їх використання для розробки стратегічних документів.

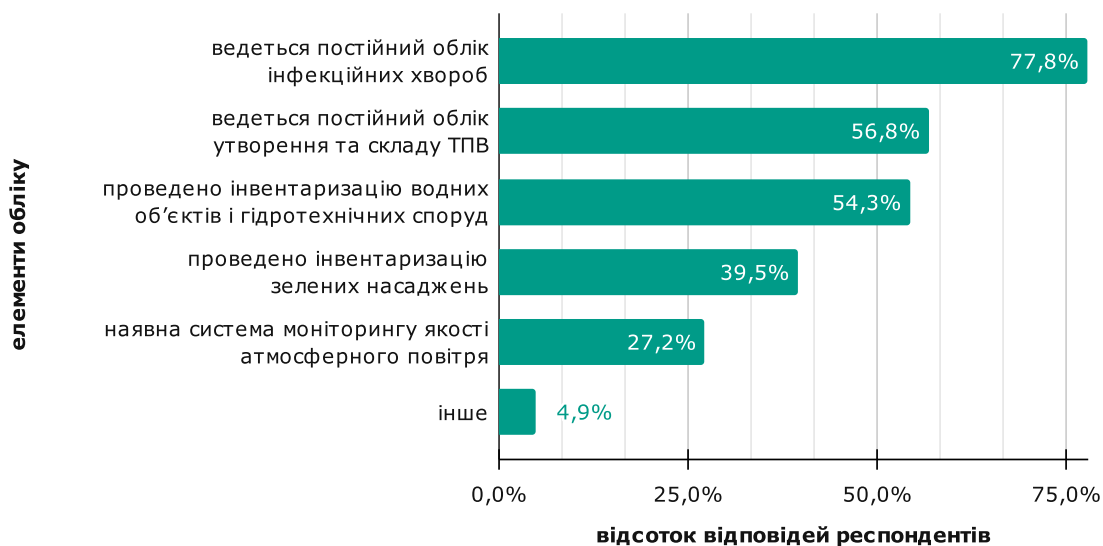

У 63 (77,8%) громадах ведеться постійний облік інфекційних хвороб, у 46 (56,8%) обліковується інформація про утворення та склад твердих

побутових відходів, у 44 (54,3%) проведено інвентаризацію водних об'єктів і гідротехнічних споруд. Ще у 32 (39,5%) громадах проведено ін-

вентаризацію зелених насаджень, а у 22 (27,2%) наявна система моніторингу якості атмосферного повітря. Серед власних варіантів відповідей, частка яких для цього питання становить

4,9% були відповіді “облік відсутній”, “не проведено нічого з вищенаведеного”, “важко відповісти”.

Трохи більше п'ятої частини опитаних (21%) відзначають, що складнощі зі збором даних не виникає. Водночас, для більшої частини респондентів вони є. Найбільш згадуваним серед них є виклик, пов'язаний із відсутністю інформації про запитовані дані — 45 (55,6%) відповідей, необхідністю платити за отримання даних та високою їх вартістю — 25 (30,9%) відповідей, розбіжністю даних — 23 (28,4%) відповідей. Також 22 (27,2%) опитаних повідомили, що стика-

лися із нерозумінням, до якого органу необхідно звертатися для отримання інформації, а ще 17 (21%) отримували відмови у наданні даних. Серед 4 (4,9%) представників громад, що пропонували власну відповідь на це запитання зустрічалися варіанти “важко відповісти”, “збір таких даних не проводився”, “облік відсутній”, “не було потреби в отриманні додаткових даних”.

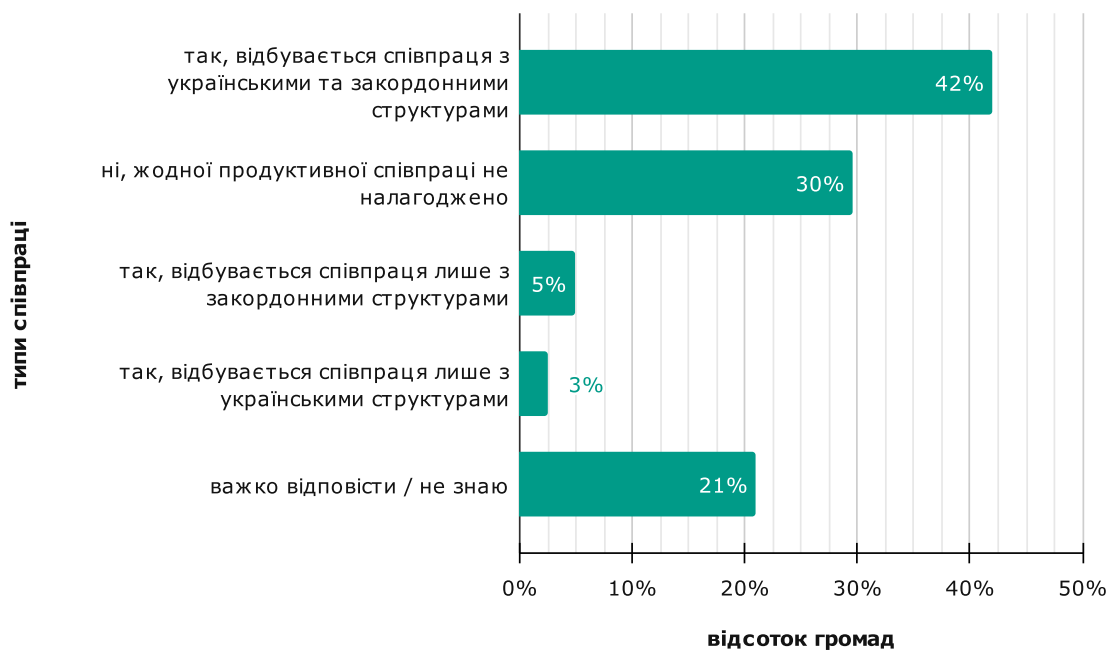
РОБОТА З ЗАЦІКАВЛЕНИМИ СТОРОНАМИ

У цьому розділі проаналізовано відповіді на запитання, які стосуються ідентифікації рівня співпраці органів місцевого самоврядування із зацікавленими у розвитку сектору адаптації сторонами, а саме: з громадськістю, активними мешканцями, академічним середовищем, грантодавцями, кредитними інституціями.

Опитування показало те, що кожна друга громада налагодила співпрацю з грантодавцями та кредитними інституціями, які можуть фінансувати впровадження заходів із адаптації: 34 (42%) громади — з українськими та закордон-

ними структурами, 4 (4,9%) громади — тільки з закордонними партнерськими інституціями, 2 (2,5%) громади — лише з українськими.

Водночас 24 (29,6%) громади не налагодили жодної продуктивної співпраці. Ще 17 (21%) респондентів не змогли відповісти на запитання. Такі показники можуть свідчити про можливу низьку поінформованість, необхідний запит на навчання та обмін досвідом представників органів місцевого самоврядування в частині залучення фінансування на адаптаційні заходи.

Респонденти, що підтвердили наявність співпраць з вітчизняними та закордонними структурами, найчастіше серед партнерів згадували NEFCO (Північна екологічна фінансова корпорація) — 18 (51,4%) відповідей, GIZ (Німецьке товариство міжнародного співробітництва) — 16 (45,7%) відповідей, Угоду мерів — 9 (25,7%) відповідей. Також 9 (25,7%) згадок відносяться до багаторівневих співпраць, зокрема з Європейським Союзом (проєкт "ULEAD з Європою"; проєкт "Decentralization for Improved Democratic Education"; програма "EGAP" тощо).

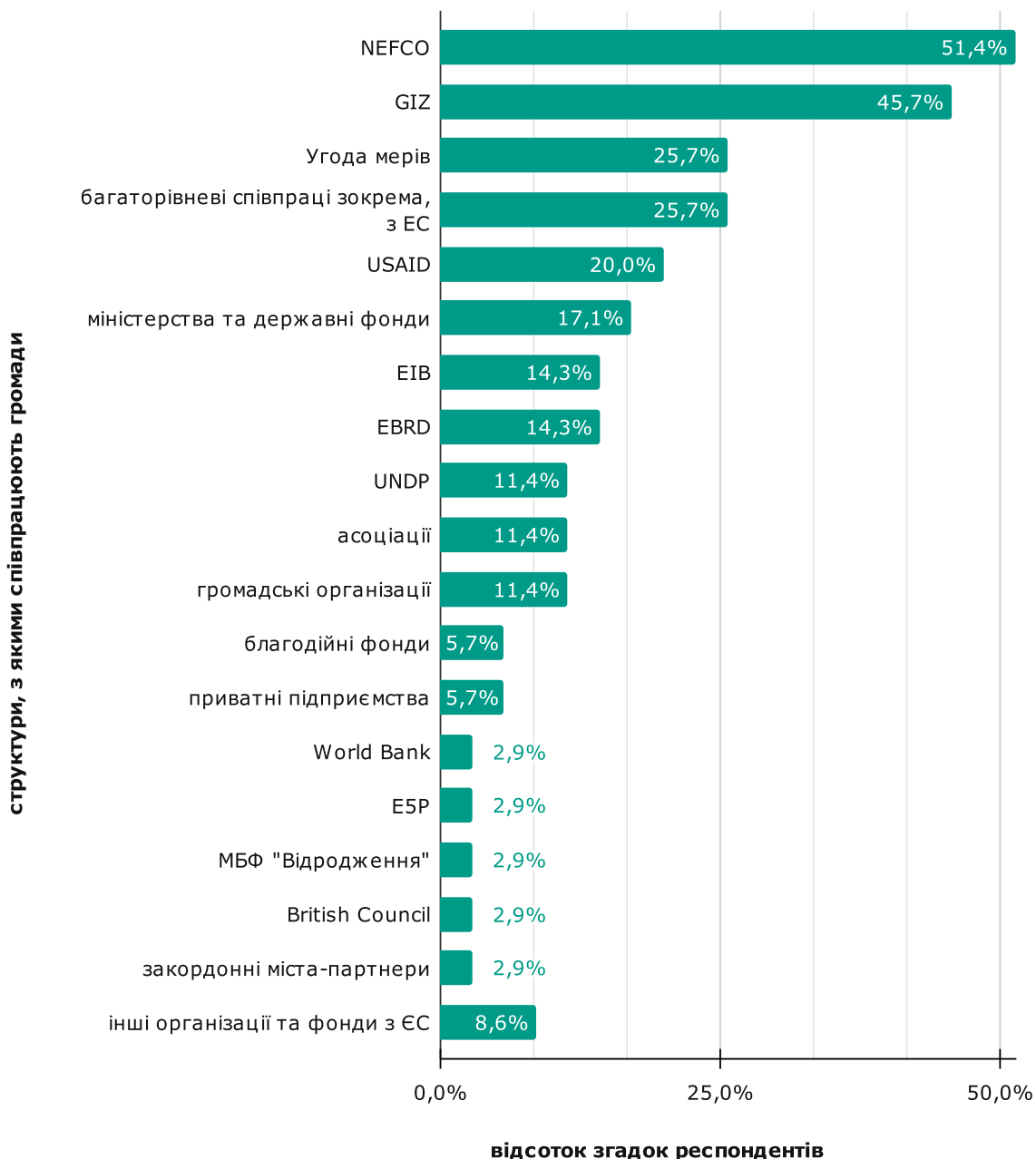
Дещо рідше опитувані відзначали співпрацю з USAID (Агентство США з міжнародного роз-

витку) — 7 (20%) відповідей, міністерствами та державними фондами (Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України; Міністерством розвитку громад та територій України; Фондом енергоефективності України; Державним фондом регіонального розвитку) — 6 відповідей (17,1%). По 5 (по 14,3%) згадок у відповідях було присвячено співпраці з EIB (Європейський інвестиційний банк) та EBRD (Європейський банк реконструкції та розвитку), по 4 (по 11,4%) — з UNDP (Програма розвитку ООН в Україні), а також асоціаціями (АЕМУ; Українська асоціація енергосервісних компаній; Асоціація міст України; Всеукраїнська Асоціація ОТГ тощо) та громадськими організаці-

ями (ГО "Екоклуб"; ГО "Екодія"; ГО "Еколтава"; ГО "Мережа захисту національних інтересів "АНТС").

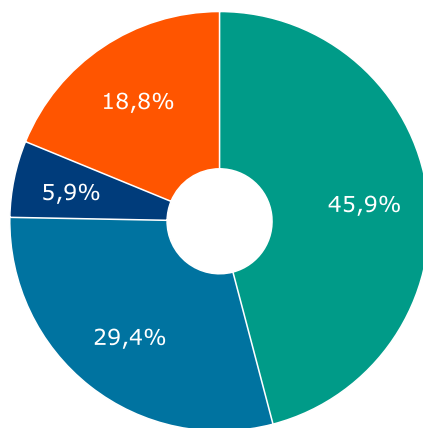
Серед інших відзначених громадами стейкхолдерів були благодійні фонди (БФ "МХП-Громаді"; БФ "Тепле місто") та підприємства (ТОВ «ЕСКО ЮА»; Агенція регіонального розвитку Київської області) — по 2 (по 5,7%) відповіді,

World Bank (Світовий банк), E5P (Фонд Східноєвропейського партнерства з енергоефективності та довкілля), Міжнародний благодійний фонд "Відродження", British Council (Британська Рада в Україні), інші організації та фонди з Європейського Союзу ("Germanwatch", "NAKOPA", "REC") та закордонні міста-партнери — по 1 (по 2,9%) згадці.

Більше половини респондентів (51,8%) підтверджують зацікавленість з боку громадських об'єднань, активних мешканців та академічного середовища у впровадженні заходів з адаптації. Водночас, менше третини (29,4%)

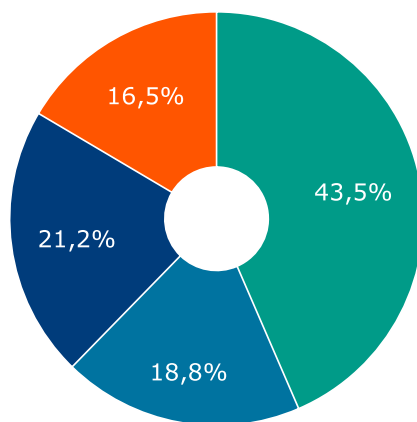
представників громад вважають, що такий запит відсутній, а п'ята частина опитаних (18,8%) має складнощі з ідентифікацією суспільних настроїв.

- так, періодично акцентується увага з боку громадськості
- ні, запит від громадськості відсутній
- так, постійно акцентується увага з боку громадськості
- важко відповісти / не знаю

Розбудова співпраці громад з громадськими об'єднаннями, активними мешканцями та академічним середовищем, які зацікавлені у впровадженні заходів з адаптації, відбувається на посередньому рівні. Так, опитування показало, що тільки в 16 (18,8%) громадах реалізуються спільні проєкти з зацікавленими сторонами. Представники 37 (43,5%) місцевих рад

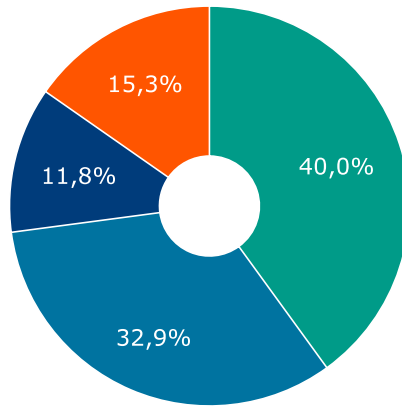
мають налагоджену комунікацію, але досвід практичної взаємодії відсутній. Ще у 18 (21,2%) громадах комунікація з локальними стейкхолдерами, що зацікавлені у впровадженні заходів з адаптації у громаді відсутня, а 14 (16,5%) не змогли дати відповідь на запитання, що може свідчити про незацікавленість або нерозуміння необхідності впровадження таких кроків.

- частково (налагоджено комунікацію з громадськістю, але відсутня реалізація спільних проєктів)
- так (налагоджено комунікацію з громадськістю та реалізуються спільні проєкти)
- ні (комунікація з громадськістю відсутня)
- важко відповісти / не знаю

Послідовна розбудова у громаді інклюзивного діалогу із зацікавленими у розвитку сектору адаптації сторонами, як свідчить закордонний досвід, має властивість конвертуватися у успішні інформаційні та просвітницькі кампанії. Третина громад (32,9%), що взяли участь у опитуванні, відзначають, що проводять постійне інформування та займаються просвітництвом населення (зазвичай через ЗМІ,

соціальні мережі, соціальну рекламу, лекції, воркшопи, тематичні свята тощо). Натомість 34 (40%) респондентів здійснює лише періодичне інформування мешканців — зазвичай під час або після стихійного метеорологічного явища. Ще у 10 (11,8%) опитаних зазначило, що інформування та просвітництво у громаді відсутнє, а 13 (15,3%) було складно дати відповідь на це запитання.

- відбувається періодичне інформування населення
- відбувається постійне інформування та просвітництво населення
- інформування та просвітництво населення відсутнє
- важко відповісти / не знаю

У відповідях на відкрите запитання про наявні у громаді реалізовані кейси з адаптації, окремі місцеві ради наводили приклади заходів із пом'якшення (розбудова велоінфраструктури, закупівля контейнерів для сортування

відходів, проведення заходів, спрямованих на підвищення енергоефективності). Жоден респондент не зміг навести приклад втіленого адаптаційного кейсу.

ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ СЕКТОРУ АДАПТАЦІЇ

У цьому розділі проаналізовано фактори, які обмежують або впливають на подальший розвиток сфери адаптації до наслідків кліматичної зміни у громадах, а також потреби громад на цьому шляху.

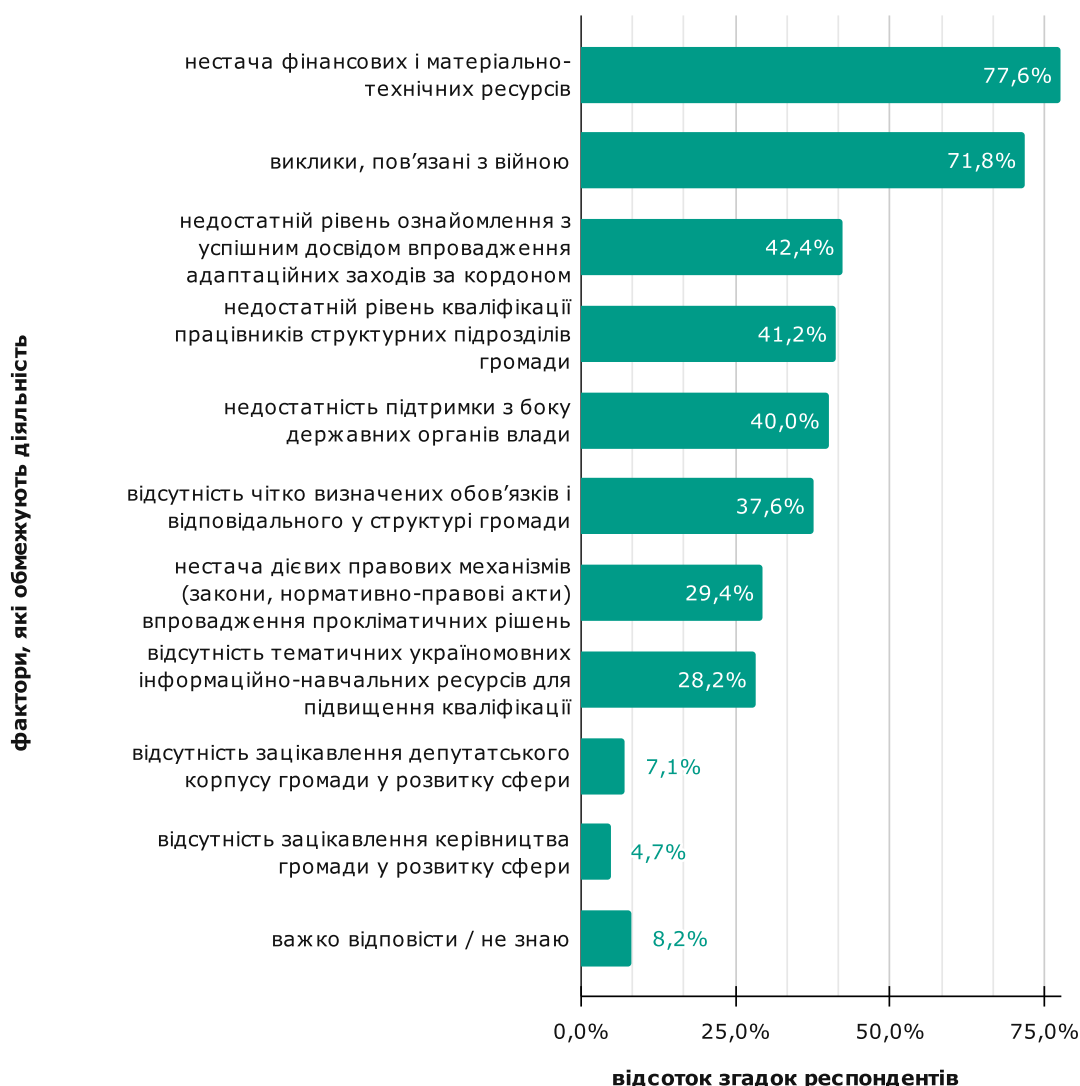
Основними факторами, що обмежують діяльність у сфері адаптації громад до наслідків кліматичної зміни, лівова частка респондентів вважає нестачу фінансових і матеріально-технічних ресурсів — 66 (77,6%) відповідей, а також виклики, пов'язані з війною — 61 (71,8%) відповідь.

Також вагомими є обмеження, пов'язані із недостатнім рівнем ознайомлення з успішним досвідом впровадження адаптаційних заходів за кордоном — 36 (42,4%), недостатнім рівнем кваліфікації працівників структурних підрозділів громади — 35 (41,2%), відсутністю тематич-

них україномовних інформаційно-навчальних ресурсів для підвищення кваліфікації — 24 (29,2%) відповідей, а також відсутністю чітко визначених обов'язків і відповідального у структурі громади — 32 (37,6%) відповідей.

Значна частина опитаних стверджує також про недостатність підтримки з боку державних органів влади — 34 (40%) відповідей і нестачу дієвих правових механізмів (закони, нормативно-правові акти) впровадження прокліматичних рішень — 25 (29,4%) відповідей.

Поза тим, існує виклик, пов'язаний із відсутністю зацікавлення у розвитку сфери з боку керівництва громади та депутатського корпусу, про що йдеться у згадках 4 (4,7%) та 6 (7,1%) відповідях. Ще 7 (8,2%) респондентам виявилось важко відповісти на це запитання.

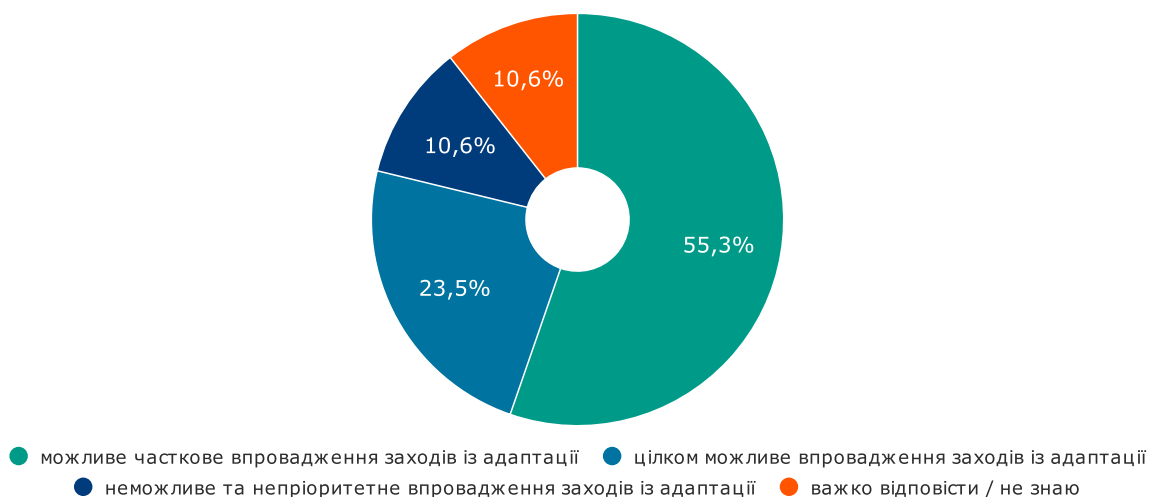
Цілком логічно, що вищезгадані обмеження знайшли відображення у пропозиціях представників місцевих рад, що стосуються видів сприяння для розвитку кліматичної політики та впровадженні заходів з адаптації. Так, створення додаткових механізмів економічного стимулювання таких заходів визначають пріоритетними 66 (77,6%) респондентів, а ще 48 (56,5%) виступає за їх включення у програми економічного і соціального розвитку областей, районів, міст, регіональних стратегій. Більше

половини опитаних — 45 та 44 (52,9% та 51,8%) — вбачає потребу у створенні спеціалізованих освітніх програм та курсів з питань пом'якшення та адаптації до зміни клімату для викладачів, студентів, представників центральних і місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також у розробці тематичних методичних рекомендацій щодо здійснення оцінки ризиків та вразливості секторів до зміни клімату відповідно.

Більше половини опитаних — 47 (55,3%) осіб — вважають можливим часткове впровадження заходів із адаптації у громаді найближчі 6-12 місяців, враховуючи обставини війни, а також перспективи зеленої відбудови України. Ще близько чверті — 20 (23,5%) осіб — переконані,

що реалізація таких заходів є цілком можливою. Поза тим, 9 учасників опитування (10,6%) вважають втілення таких заходів неможливим та неперіоритетним, а ще така ж кількість не змогла дати відповідь на запитання.

Географічний розподіл відповідей на це запитання є різноманітним і не є притаманним для конкретного регіону. Зокрема, це ілюструється

тим, що серед різних відповідей є представники усіх регіонів — Заходу, Сходу, Півночі, Півдня та Центру України.

У частині потенціалу розвитку сектору адаптації у громадах, що взяли участь в опитуванні, простежуються різні тенденції. Зокрема, у частині залучення ресурсів великий відсоток респондентів готовий залучати грантові кошти на впровадження рішень із адаптації — 68 (80%) відповідей, а також втілювати їх за фінансової підтримки з боку держави — 63 (74,1%). Натомість, значно нижчою, за даними опитування, є готовність працювати із кліматичними викликами за кошти місцевого бюджету — 24 (28,2%) відповідей, а також розширювати матеріально-технічну базу у секторі адаптації — 16 (18,8%) відповідей.

Позитивними є наміри респондентів вкладати у інституалізацію напрямку. Так, у 9 (10,6%) місцевих радах готові створити окрему посаду або офіс для розробки і впровадження кліматичної політики, зокрема, у напрямку адаптації

як її складової. Ще 20 (23,5%) громад готові розробляти та приймати рішення для активізації заходів з адаптації, 31 (36,5%) — залучати зовнішніх експертів для розробки адаптаційних заходів. Також переважна більшість респондентів виступають за запозичення успішних закордонних практик у сфері — 58 (68,2%) відповідей та стверджують, що їх громади готові делегувати представників для участі у тематичних навчаннях — 56 (65,9%) та посилювати свій освітній та науковий потенціал у секторі адаптації — 44 (51,8%) відповідей.

Також важливим є те, що частина громад готова посилювати інформаційно-просвітницьку складову — 38 (44,7%) відповідей, а також створювати можливості для громадського сектору втілювати адаптаційні заходи — 25 (29,4%) відповідей.

